

19. YÜZYILA GİRERKEN OSMANLI İMPARATORLUĞU:

III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri

2. Ders

18. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- 17 ve 18. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin esas rakibi ve düşmanı Habsburg İmparatorluğu iken, 18. yüzyılın ikinci yarısında bunun yerini Rus Çarlığı almaya başlamıştı.
- Yaklaşık bir buçuk asırdır savaşlarda mağlup olan Osmanlı Devleti bu durumu tersine çevirmek için askeri ıslahatlara girişmekte, ancak sorunun temellerine inilemediği için kalıcı bir çözüm üretilmemekteydi.
- 19. yüzyıla girerken Osmanlı Devleti'ni en çok meşgul eden konu Ruslarla yapılan ve sonucunda özellikle manevi açıdan çok önemli olan Kırım'ın elden çıkması ile sonuçlanacak bir dizi savaşlar olmuştu. Osmanlı Devleti böylelikle ilk defa halkı Müslüman olan bir toprağı kaybetmiş oluyordu.

19. Yüzyıl Eşğinde Osmanlı İmparatorluğu

18. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- 1768 ile 1774 yılları arasında Ruslarla savaşılmış ve mağlubiyetin ardından Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Kırım'ın Bağımsızlığı tanınıyor, Ruslar Karadeniz ve Akdeniz'de seyir hakkı kazanıyor ve Rusya Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların daimi olarak hamisi oluyordu.
- Bu vesileyle Rusya, Osmanlı'nın iç işlerine rahatlıkla karışabilmeyi hedefliyordu ki nitekim bu yönleme 19. yüzyılda sık sık başvurarak, Osmanlı Devleti içerisindeki Ortodoks milletleri ayaklandırmıştır.

18. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- Rusya'nın tüm bunlarla yetinmeyip, 1784'te Kırım'ı ilhak etmesi üzerine, 1787-1792 savaşı patlat vermiş ve bu savaş da Rusya'nın zaferi ile sonuçlanmıştır. İmzalanan Yaş Antlaşması ile Osmanlı daha çok toprak kaybetmiş ve Özi Kalesi'ni Ruslara teslim etmiştir.

I. Abdülhamid 21 Ocak 1774 – 7 Nisan 1789
Özi Kalesi'nin Rusların eline geçtiği haberini
alınca felç geçirerek ölmüştür

18. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- I. Abdülhamit'ten sonra tahta çıkan III. Selim 18. yüzyılda devletin son meselesi olan Napolyon liderliğindeki Fransız ordusunun Mısır'ı işgali (1798-1801) ile uğraşmıştır. İngilizlerin yardımı ile püskürtülen bu teşebbüs bu defa bir başka soruna sebep olacak, işgali engellemesi için bölgeye gönderilen Kavalalı Mehmet Ali (sonradan Paşa olacak), işgalin engellemesinin akabinde Mısır'da kalarak güçlenecek ve Osmanlı Devleti'nin başını çok ağrıatacaktır.
- Görüldüğü üzere 18. yüzyılın sonunda yaşanan meseleler 19. yüzyıla intikal ederek devletin zor duruma düşmesinde önemli rol oynamıştır.

III. Selim ve Nizam-ı Cedid (1792-1807)

- 1683 II. Viyana seferinden itibaren peş peşe gelen askeri mağlubiyetler Osmanlı devlet adamlarını reform düşüncesine yöneltmiştir.
- Ancak, bu reformlar, 19. yüzyıl başındaki Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi büyük dönüşümlerin ortaya çıkardığı yeni koşulları analiz eden ve o koşullara yönelik reformlardan ziyade, askeri alanla sınırlı reformlar olacaktır.
- 19. yüzyıla girerken Osmanlı devlet adamları, yaşadıkları kayıplar savaş meydanlarında olduğundan dolayı çözümün de sadece askeri yeniliklerle başarılacağı düşüncesiyle hareket etmiştir.
- III. Selim'in Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adı verilen reform projesine bu zihniyet hakim olmuştur.

III. Selim ve Nizam-ı Cedid (1792-1807)

- Önce Humbaracı Ahmet Paşa daha sonra Baron de Tott gibi Avrupalı subayların ülkeye getirilmesiyle başlayan bu reform çalışmaları 1775'te Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un ve 1795'te Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un açılması ile kurumsal bir şekle bürünmüş oldu.

Humbaracı Ahmed Paşa 1675 - 1747

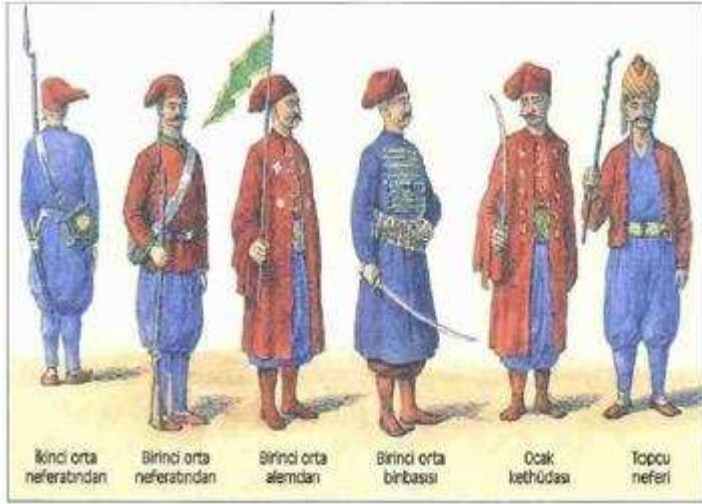
III. Selim ve Nizam-ı Cedid (1792-1807)

- Ancak bütün bu askeri çabaların tek başına sonuçsuz kaldığını gören III. Selim, daha kapsamlı bir reform projesi arayışına girdi. Bu arayış, aslında özü itibarıyla bir askeri reform projesi olan Nizam-ı Cedid'e daha geniş bir anlam da yükledi.
- Nizam-ı Cedid dar ve geniş anlam olmak üzere iki şekilde görülebilir:
 - Dar anlamıyla Nizam-ı Cedid Avrupa usulüne göre yetiştirilmek istenen talimli askeri ifade ederken, geniş anlamıyla askeri ıslahatları da içine alan ama bunun yanı sıra bilim, sanat, ticaret, ziraat vb. alanlarda geliştirilmek istenen yenilik hareketlerinin tamamını ifade etmektedir.

Nizam-ı Cedid Dönemi Reform Hamleleri

- Avrupa ülkelerinde ilk defa daimi elçilikler açılmıştır.
- Fransızcadan önemli eserler tercüme edilmiştir.
- İlk devlet matbaası olan Matbaa-i Amire kurulmuştur.
- Askeri okullarda ilk kez yabancı dilde (Fransızca) eğitim verilmeye başlanmıştır.
- Nizam-ı Cedid ordusu kurulmuş ve diğer yeniliklerle birlikte masraflarının karşılanması için *irad-ı cedid* adıyla yeni bir hazine kurulmuştur.

- Yeniçerilerin nüfuzundan uzak kalması için yeni kurulan ordunun kıışlası Üsküdar'da yapılmıştır. Nizam-ı Cedid ordusu Avrupa usulüne göre giyiniyor ve gene bu usule göre talim yapmaktaydı.

Nizâm-ı Cedid askeri kıyafetleri (Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyesi, 10 Kıp., TY, nr. 9392)

Nizam-ı Cedid Ordusunun merkezi, bugün hâlâ kullanılmakta olan Üsküdar'daki Selimiye Kışlası

Reformların Sınırlı Karakteri ve Başarısızlığı

Her ne kadar Napolyon'un Mısır seferi sırasında başarılar kazansa da Nizam-ı Cedid ordusunun ömrü çok uzun olmamış, kendi iktidar alanlarının daraldığını gören başta yeniçeriler olmak üzere, bu reform projesinden tedirgin olan ulema ve devlet adamlarının çabalarıyla orduya son verilmiştir.

1807'de Kabakçı Mustafa Paşa isyanı sırasında III. Selim'in katledilmesi sonucu Nizam-ı Cedid dönemi de sona ermiş ve tahta IV. Mustafa geçmiştir.

III. Selim 7 Nisan 1789 – 29 Mayıs 1807

Köklü Askeri Dönüşüm ve Otoriter Merkezileşme: II. Mahmud Dönemi

- Reformcu bir padişah olan amcası III. Selim'in katli esnasında henüz çocuk yaşta olan II. Mahmud, kendi iktidar projesi için, bölgesel bir askeri gücü elinde tutan Alemdar Mustafa Paşa ile ittifak içerisine girdi ve onun yardımıyla IV. Mustafa'yı tahtan indirerek 30. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktı.
- II. Mahmud, başta askeri alan olmak üzere, etkileri Osmanlı devletinin yıkılışına kadar sürecektir olan reformlar silsilesini başlatmıştır.

II. Mahmud 28 Temmuz 1808 – 1 Temmuz 1839

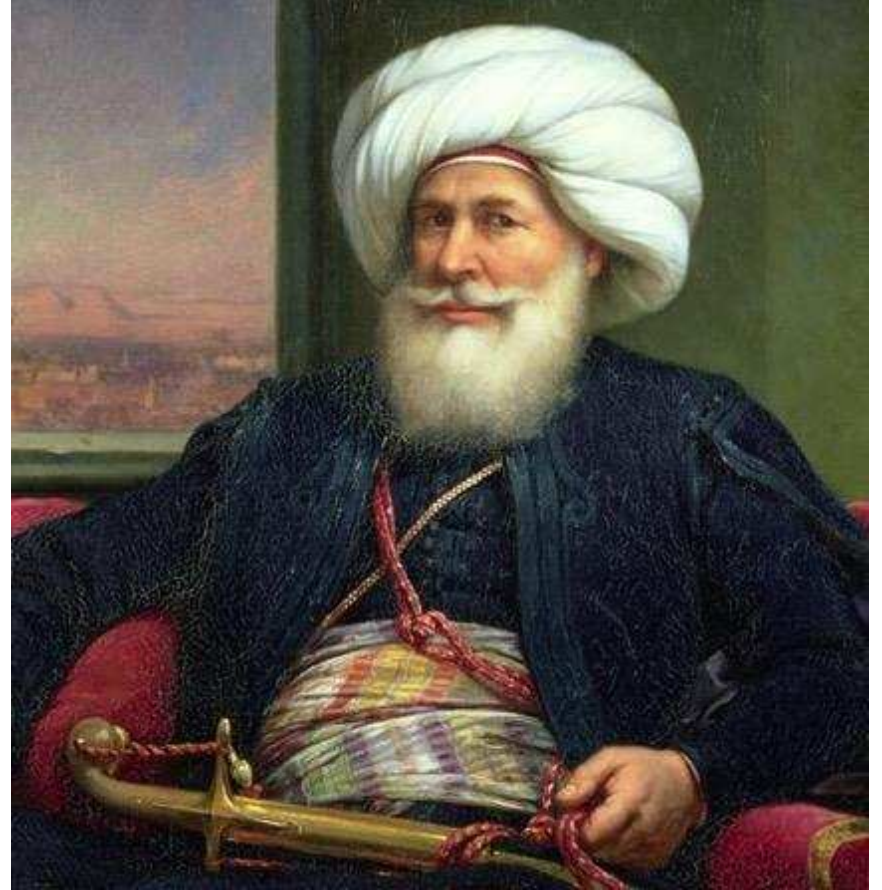
Askeri Krizlere Karşı Otoriter Reformlar:

II. Mahmud Döneminin Siyasi Olayları

- İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde önemli bir güç merkezi haline gelmiş yerel ileri gelenlerle (ayan) uzlaşma yoluna giderek Sened-i İttifak imzalanmıştır (29 Eylül 1808).
- Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiş ve 1812 Bükreş Antlaşması imzalanmıştır.
- Sırp isyanı bastırılmış ve ayanlara karşı mücadele verilmiştir.
- 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiş, Osmanlı Devleti mağlup olmuş ve Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştır.

II. Mahmud Döneminin Siyasi Olayları

- Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyan etmesi sonucu, isyanın bastırılması için önce Rusya daha sonra İngilizlerden yardım alınmıştır. Bu yardım karşılığında İngilizlere önemli ticari imtiyazlar verilen Baltalimanı Ticaret Antlaşması (Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması) 1838 yılında imzalanmıştır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa
(17 Mayıs 1805 - 2 Mart 1848 Mısır Valisi)

II. Mahmud'un Siyasi Projesi ve Reformları

- II. Mahmud'un yönetim anlayışını «otoriter-merkeziyetçi» bir iktidar tesis etme hedefi şeklinde tanımlamak mümkündür.
- II. Mahmud askeri ve teknolojik alanda Batılı yöntemleri, kendi merkezi otoritesini güçlendirdiği ölçüde benimsedi ve hayata geçirmeye çalıştı.
- Devlet yönetiminde, kendi merkezi kontrolünü kaybetmeden, hatta onu daha da işlevsel kılacak bir bakanlık sistemi oluşturmaya çalıştı. Divan Teşkilatı bu dönemde önemini yitirdi ve «modern bakanlıklar sistemi» tesis edilmeye çalışıldı.
 - Bu bakanlıkların belki de en önemlisi, 19. yüzyıl Osmanlı dış siyasetine ön plana çıkacak olan Hariciye Nezareti'dir (Dışişleri Bakanlığı). Sık sık savaşlar-antlaşmalar ve dış politika meseleleriyle uğraşmak zorunda kalacak olan Osmanlı devleti için Hariciye Nezareti hayati öneme sahip bir bakanlıktı. Devletin en nitelikli memurları bu bakanlıkta istihdam edildi. Mesela Mustafa Reşit Paşa gibi, 19. yüzyılın ilk yarısında devlet yönetiminde ön plana çıkan devlet adamlarının çoğu Hariciye Nezareti'nden geçmiştir.

Askeri Modernleşme Yoluyla Merkezi Kontrol

- II. Mahmud'un en önemli askeri projesi, savaş alanındaki performans düşüklüğünün yanı sıra, ülke içi siyasi gerilimlerin tırmanmasında da önemli bir faktör olan ve devlet yönetimine muhalefetin örgütlü silahlı gücü haline gelmiş Yeniçeri Ocağı'nı tamamen ortadan kaldırmak olmuştur (1826, «Vaka-ı Hayriye»).
- Yeniçeri Ocağı'nın yerine Avrupa tarzında talim yapan ve merkezi otoriteye bağlanmak istenen «Asakir-i Mansure-i Muhammediyye» adı ile yeni model bir ordu oluşturmuştur.
- Bu askeri projeyle, bir yandan Osmanlı ordusunun yıpranmış gücünün yenilenmesi hedeflenirken, bir yandan da padişaha sadık ve merkezi iktidarın kontrolünde bir silahlı askeri güç oluşturulmak istendi.

Tahta çıktıktan sonra devletin kötü gidişatına son vermek için yaptığı ilk işlerden birisi Yeniçeri ocağını lağvetmek olmuş, ardından zorunlu askerlik uygulamasının ve talimli modern ordunun ilk nüvelerini görebileceğimiz Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusunu kurmuştur.

Merkeziyetçi Reformlar

- II. Mahmud dönemi bazı açılardan «ilklerin dönemi» olarak bilinir.
- Örneğin, ilk nüfus sayımı bu dönemde yapılmıştır. Tabii bu bir rastlantı değildir. Zorunlu askerlik sisteminin uygulanabilmesi (ve daha verimli vergi toplanabilmesi) için devletin nüfusunu sayısal olarak tanıması ve takip etmesi gerekmektedir.
- Benzer biçimde, yine başka bir «ilk» olarak, modern posta teşkilatının II. Mahmud tarafından kurulmuş olması da, merkezi devletin taşra teşkilatıyla iletişimini arttırmak, dolayısıyla da merkezi kontrolü pekiştirmek isteğinin bir sonucu olarak görülebilir.
-

Reformların Sonuçları

- Ateşli silahların yaygınlaşması, Otuz Yıl Savaşları sırasında değişen ve gelişen savaş stratejileri ve nihayetinde Fransız Devriminin bir meyvesi olan zorunlu askerlik sisteminin ordu mevcudiyetlerinde yapmış olduğu devasa artış savaşların yapısını kökten değiştirmiş, bütün bunlara ayak uydurmak için yalnızca askeri değil aynı zamanda, idari, iktisadi alanlarda da reformlar zorunlu hale gelmişti.

II. Mahmud

Reformların Sonuçları

- Bu yüzden, devletin hızlı bir şekilde toprak kayıpları yaşadığı bir dönemde tahta çıkan II. Mahmud devleti bu durumdan kurtarmak için yalnızca askerî ıslahatların yeterli olmadığını anlamıştır.
- Deyim yerindeyse, daha «komple», yani sadece askeri alanı değil, iktisadi, siyasi, teknolojik ve hatta kültürel alanları içeren bir reform paketine ihtiyaç olduğu görülmüştür.
- Böyle bir reform paketi «Tanzimat» döneminde gündeme gelecektir.

Dersimiz sona erdi....